УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА

Надія Світлична і УГГ. «Луганський світлячок» у спогадах колег по Радіо Свобода

Марія Щур

08 листопада 2026, 19:38

UGG project

До 50-ї річниці створення Української Гельсінської групи Радіо Свобода нагадує про те, з якою метою українські інтелектуали створили цю організацію, що вони робили і чому їх так люто переслідував радянський режим.

▸ Українська Гельсінська група (УГГ)

8 листопада представниці УГГ Надії Світличній виповнилося б 90 років. До ювілейної дати в Музеї шістдесятництва відкрилася виставка архівних матеріалів «Надія».

(Текст уперше був опублікований у листопаді 2016 року)

Після кількох років мордовських таборів на Захід вона приїхала з титулом представника Української Гельсінської групи і продовжувала працювати над тим, щоб донести слово правди про те, що радянський режим робить з носіями української культури. Радянський політв'язень, дисидентка, редактор Надія Світлична після від'їзду з Радянського Союзу багато років працювала на Радіо Свобода в Нью Йорку. У спогадах колишніх колег вона постає як людина світла, чесна, цілеспрямована, віддана і надзвичайно цілісна.

Невеличка на зріст, тендітна і разом з тим із незламним характером і добротою, яка відчувалася у всіх її діях і словах – такою колишній директор Нью-йоркського бюро Радіо Свобода **Юрій Дулерайн** запам'ятав Надію Світличну.

«Вона цілковито відповідала своєму прізвищу – вона була світла людина.

Аркадій Львов, російський письменник-одесит, який працював у нас, вільно володів українською мовою, і він, коли познайомився з Надійкою, то називав її «Луганським світлячком».

Надія Світлична разом із її братом, письменником, літературознавцем, дисидентом і також політв'язнем, була родом із Луганщини. Народилася через три роки після Голодомору, в селищі Половинкине, що у Старобільському районі на Луганщині.

Українські села там ще не зазнали тотальної русифікації, тож українська була природньою мовою спілкування в родині, яка навчила своїх дітей любити й шанувати українську мову і культуру, згадує **Людмила Литовченко**, багатолітній редактор на Радіо Свобода, дочка відомого художника-монументаліста з Харківщини **Івана Литовченка**, яка близько знала родину Світличних.

Людмила Литовченко

«Маму я її знала, це була проста жінка, не знаю навіть, чи освічена вона була, але відчувалася у ній така глибока сила, сила духу.

Просто хтось жив, не задумуючись про те, як він живе, а ці люди жили так, що вони думали не лише про своє життя, але й про життя інших, про життя країни», – розповідала Людмила Литовченко.

СРСР для Світличної був «найдосконаліший концтабір»

Правозахисна діяльність, участь у Клубі творчої молоді, до якого вона належала разом із братом Іваном, принесла їй звинувачення в «антирадянській агітації та пропаганді», що каралися чотирма роками таборів суворого режиму. Її заарештували у травні 1972 року після «січневого покосу», коли заарештували багатьох українських правозахисників, включно з її братом Іваном, заарештованим тоді вже вдруге.

1972 р. Світлина Н. Світличної зі справи КҐБ.

Архівне фото

З мордовських таборів вона повернулася лише у травні 1976 року і через кілька місяців написала лист-протест до ЦК КПРС. Вона висловлювала обурення розправою над Левком Лук'яненком, Петром Григоренком, В'ячеславом Чорноволом та іншими правозахисниками і дисидентами.

У листі вона відмовлялася від радянського громадянства і пояснювала свій крок так: «Нижче людської гідності, після всього пережитого бути громадянином найбільшого у світі, наймогутнішого найдосконалішого концтабору».

«Вона сказала, що найбільше їй болить Україна»

Розповідь самої Надії Світличної про день її арешту та побачення із сином у таборі (інтерв'ю провела Людмила Литовченко)

You have not provided a
Privacy policy d

Отримавши можливість виїхати з СРСР, вона прибула до США, де, як каже її тодішній шеф Юрій Дулерайн, вона могла продовжувати свою правозахисну діяльність.

«Я одразу їй запропонував, щоб вона розповідала на радіо про те, що вона хоче, що їй найбільше болить. І вона сказала, що найбільше їй болить Україна, українські правозахисники їй болять. Вона привезла з собою готовий титул: представника Української Гельсінської групи. І це було в центрі її уваги.

Надія Світлична з Іваном Кандибою та Левком Лук'яненком. Київ, 1976 рік

І вона писала про стан справ із українською інтелігенцією, про поневіряння правозахисників, про переслідування людей, які говорили слово правди», – розповідає Юрій Дулерайн.

Надія Світлична розшифровувала і розбирала передані з таборів матеріали письменників, вона впорядковувала їхні книжки, повідомляла по радіо про їхні арешти, суди, тортури.

«Надійка відгукувалася на всі ці речі. Вона писала про **Гелія Снєгірьова**, блискучого українського письменника, вона розповідала про **Валерія Марченка**, якого заарештували в Києві і теж засудили до концтабірного терміну. І вона ніколи не рахувалася з часом.

Техніки наші мали робочий день до п'ятої чи до шостої, і вони йшли додому. Надійка їм жити не давала, вона сиділа, монтувала свої нариси, ми вдвох працювали з нею, на два голоси наговорювали наші програми, і техніки кляли нас на чому світ стоїть, але сиділи з нами і записували іноді до глибокого вечора», – пригадує Юрій Дулерайн із посмішкою.

Тендітна жінка із залізним характером

Своїй справі вона була віддана беззастережно. Юрій Дулерайн згадує про один курйозний випадок, який характеризував Надійку, як її називали близькі друзі. Настільки важливі їй були матеріали, над якими вона працювала, що вона їх возила з собою на роботу в поїзді у великій торбі, котра своїм розміром привернула увагу нью-йоркського злодія, який мав змогу пересвідчитися у силі її характеру.

«Одного разу, я пригадую, як вона пізно ввечері вже йшла додому, десь уже близько 10-ї години вечора, хуліган схопив її торбинку і хотів її забрати. Він так тягнув за її торбу, – вона потім розповідала нам, – що вона впала, і він її тягнув кілька метрів по асфальту. Але вона не випустила цієї торби, бо там були матеріали, які завтра мали йти в ефір, і їх мали почути в Україні», – пригадує Юрій Дулерайн.

Ці матеріали для багатьох дисидентів означали різницю між життям і смертю, адже чим більше було відомо про них, тим менше було ймовірності, що пропадуть безслідно у радянських катівнях.

Близька подруга Людмила Литовченко згадує, що Надія Світлична завжди мала добре слово для кожного, співпереживала людям, не засуджувала, навіть коли приходили погані новини з України про друзів, які ламалися, не витримуючи радянських тортур.

«Її дуже любили, вона була завжди з посмішкою, завжди привітна, але разом з тим відчувалася в ній твердість характеру, сила духу. Вона була маленька, щупленька, але за тим бачилася така скеля, така міць», – зазначає Людмила Литовченко.

До 1985 року Надія Світлична впорядковувала й редагувала **«Вісник репресій в Україні»** – друковане щомісячне видання закордонного представництва Української Гельсінської групи, що виходило у Нью-Йорку. Там друкувалася систематизована інформація про переслідування в радянській Україні активістів правозахисного руху, дисидентів, представників релігійних громад, оприлюднювалися списки репресованих, відомості про них та їхні родини. Вісник мав додаток «Документи українського патріотичного руху».

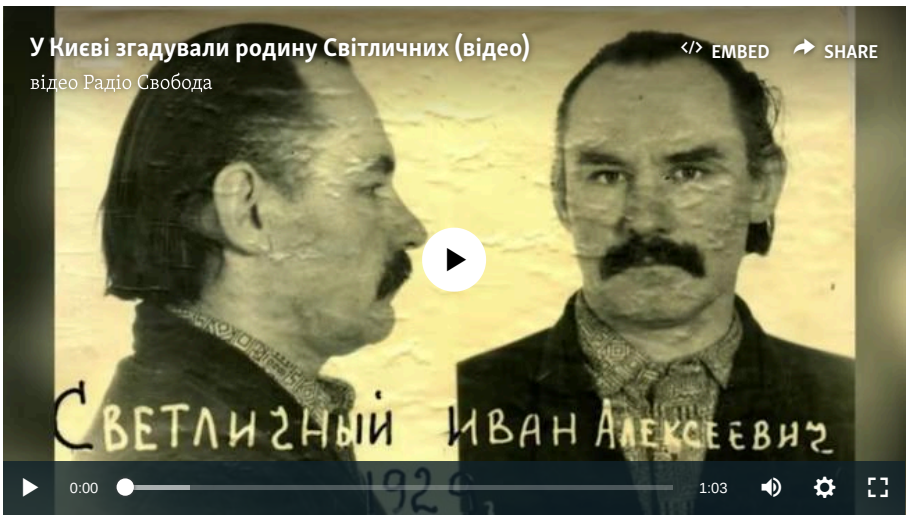

ЗАВАНТАЖИТИ

▸ Члени Української Гельсінської групи

Десять років тому, до 40-річчя створення УГГ, Радіо Свобода зібрало факти, записало багато інтерв'ю і створило цикл публікацій про членів Української Гельсінської групи для спеціального проєкту – «Вони підірвали СРСР зсередини».

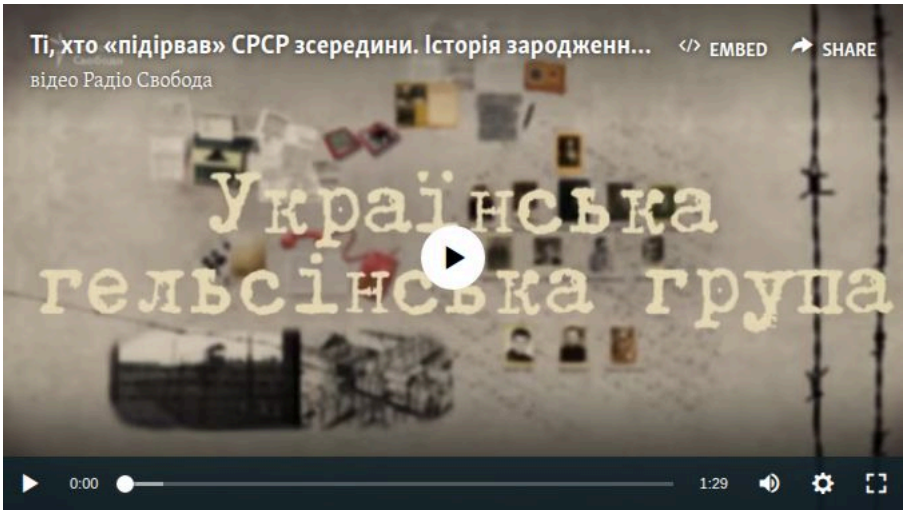

Сумний вертеп 1972 року у Львові (фотогалерея)

1/10 Вертеп – протест проти комуністичної влади

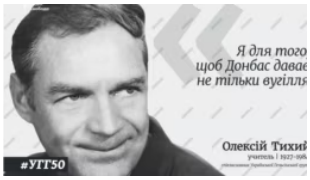

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Олекса Тихий і УГГ: історія опору русифікації на Донбасі та ціна українського слова в СРСР

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Операція КДБ «Блок»: в Україні арештували близько 90 дисидентів

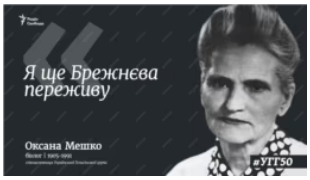

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Козацька матір» і УГГ. Оксана Мешко, яку в 76 років режим СРСР відправив у заслання до Охотського моря

Марія Щур

В ефірі Радіо Свобода, як Марія Щур, із 1995 року. Кореспондент, ведуча, автор програми «Європа на зв'язку». Випускниця КДУ за фахом іноземна філологія та Центрально-Європейського університету в Празі, економіст. Стажувалася в Reuters і Financial Times у Лондоні, Франкфурті та Брюсселі. Вела тренінги для регіональних журналістів.

Політика | Суспільство | Важливе на Свободі | Українська Гельсінська група

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.